

Sova ute aktivitet – en utvärderingsbedömning

Collaborative and integrated approaches to health 2005:7

Emma Larsson, Agneta Abrahamsson

Forskningsplattformen för utveckling av Närsjukvård är ett samarbete mellan:

Bromölla kommun, Hässleholms kommun, Kristianstad kommun,
Osby kommun, Perstorps kommun, Östra Göinge kommun samt:

Ansvarig utgivare/Publisher:
Högskolan Kristianstad/Kristianstad University
Department of Health Sciences
291 88 Kristianstad, Sweden
Phone no.: +46 44 20 40 80
Fax no.: +46 44 20 40 43
E-mail: hv@hkr.se
www.hkr.se

Innehåll

1. Introduktion	7	
1.1 Syfte och metod	8	
1.2 Hälsoprojekt Åhus	8	
2. Utvärderingsbedömning	11	
2.1 Utvärderingsdesign och tillgängliga data	11	
2.2 Andra sätt att utvärdera projektet	11	
2.3 Svårigheter att ta hänsyn till i utvärderingen	12	
2.4 Rekommendation	13	
3. Slutord	15	
4. Referenser	17	
Bilaga 1	Logisk modell	19
Bilaga 2	Intervjuguide	21

1.Introduktion

Forskningsplattformen för utveckling av Närsjukvård fick en förfrågan från folkhälsostateg Anna-Lena Ehn och skolchef i Åhus, Kent Olsson om att göra en bedömning om en utvärdering var möjlig, beträffande förskolan Fyrens ”sova ute aktivitet”. Det fanns ett intresse bland skolledningen i Åhus av att utvärdera aktivitetens eventuella hälsoeffekter på barnen.

En utvärderingsbedömning (Evaluability assessment) är en systematisk process som analyserar ett projekt för att se om en utvärdering är möjlig, försvarbar och i vilken mån den kan bidra med värdefull information. Utvärderingsbedömning används inte enbart i syfte att undersöka om en utvärdering går att genomföra utan även för att se om en utvärdering i sig säger något om projektet som kan leda till utveckling och ökad förståelse för om projektets aktiviteter har förutsättningar att leda till de effekter man avser att uppnå. En utvärderingsbedömning kan underlätta för utvärderaren att se om det finns tillräckligt med information, resurser och tid att tillgå för att möjliggöra en utvärdering (Juvenile Justice, 2003). För att ta reda på detta krävs en heltäckande bild av projektet som svarar på följande frågor:

Finns det en projektplan?

- Mål (realistiska, uppnåbara)
- Delmål (rimliga och mätbara)
- Aktiviteter (knutna till delmålen)

Är projektplanen realistisk, rimlig och uppnåbar?

- Relaterar aktiviteterna och delmålen till varandra?

Om det finns en projektplan? Stämmer den med ”verkligheten”?

- Berör projektet den målgrupp det var avsett för?

Har projektet de resurser som projektplanen beskriver?

- Kompetent personal, material, ekonomi, ansvar och tid

Har implementeringen av aktiviteterna/projektet skett i enlighet med projektplanen?

- För att nå delmålen samt för att kunna säga något om aktiviteternas funktion.

Finns det möjlighet att insamla relevant data inför en utvärdering?

- Befintlig statistik, dokumentation och informanter som känner till vad som har gjorts.

För att få svar på ovanstående frågor finns det olika steg att följa i en utvärderingsbedömning. Det första är att skapa sig en förståelse och bild av projektets bakgrund, projektplan, genomförande och olika aktörer/intressenter i projektet genom exempelvis dokumentgranskning och intervjuer. Nästa steg blir att se om projektet har förutsättningar att leva upp till sina mål och delmål, genom att observera projektets aktiviteter. Därefter gäller det att fastställa om projektet har kapacitet att genomföra datainsamling och analys. Slutligen handlar det om att visa varför en utvärdering kan eller inte kan hjälpa projektet och dess intressenter (Juvenile Justice, 2003). Det är därför av betydelse att ta reda på intressenternas behov och intresse för att kunna ringa in utvärderingsfrågor och forma en utvärderingsplan (Patton, 1997).

1.1 Syfte och metod

Syftet med den här utvärderingsbedömningen var att undersöka om det är möjligt att utvärdera eventuella hälsoeffekter av ”att sova ute aktiviteten” i Åhus.

För att få fram och förstå projektets kontext, bakgrund, mål och inriktning, samt se om det fanns rimliga kopplingar mellan projektets problemområde, mål och delmål intervjuades olika intressenter för projektet. En kort information gavs till rektorn för förskolan om syftet med utvärderingsbedömningen. Tid avtalades för intervjuer med rektorn för förskolan, med två av förskolepersonalen och med två föräldrar till barn på förskolan. Intervjuerna ägde rum på förskolan och varade mellan en halvtimme och en timme. En intervjuguide (bilaga 2) användes och intervjuaren förde anteckningar. Mellan intervjutillfällena gavs även tillfälle att observera ”sova ute aktiviteten” samt förskolans miljö.

1.2 Hälsoprojekt Åhus

Hälsoprojekt Åhus startade i oktober 2002 och är avsedd att pågå i fem år. Syfte är att förändra livsstil och förbättra hälsoläget för befolkningen i Åhus. Målgrupp i början av projektet är barn och ungdomar. Hälsoprojektet är tänkt att inledas på mödrahälsovården och sedan följa hela livskedjan barnhälsovård, barnomsorg, förskola, skola, vuxenliv och äldre. Målgruppen utgörs till väsentlig del av barn och ungdomar inom Åhus skolområde. Genom riktad kompetensutveckling till olika personal, prioritering av projekt om hälsa i vid mening och genom att införa olika hälsoaktiviteter vill man uppmärksamma hälsoaspekten och uppnå resultat i området. Strävan är att i första hand prioritera måluppfyllelse av de hälsoinsatser som anges i gällande styr- och måldokument. Hur prioriteringarna sker beslutas av respektive rektorsområde utifrån dess specifika situation (Olsson, 2004).

Förskolan Fyren

Förskolan Fyren startade 1980 och ligger inom Åhus skolområde, ingår i Hälsoprojekt Åhus. Inom förskolan skall man prioritera utomhusaktiviteter och förlägga mellanmålen utomhus, genomföra dagliga promenader/utflykter i naturen, kommunicera livsstilsfrågor och erbjuda dagliga sovstunder utomhus för barnen (Olsson, 2004).

Förskolan Fyren består av fyra avdelningar, *Kobben*, *Trossen*, *Bojen* och *Ankaret*, med blandande åldersgrupper mellan 1-6 år. Under våren 1996 drabbades avdelningen Trossen på förskolan Fyren av återkommande infektioner. För att bryta den onda cirkeln beslöt personalen att barnen skulle få sova ute för att undvika att smitta varandra. För att få en ökad förståelse och insikt i hur de praktiskt skulle gå tillväga, genomfördes studiebesök vid andra ”sova ute förskolor”. Resultatet av att barnen sov ute blev att infektionerna minskade. Responsen från föräldrar samt personal var god och det beslöts att barnen även fortsättningsvis skulle sova ute.

Till en början sov barnen i sina egna vagnar under tak, men detta har under åren utvecklats till att barnen sover i spjålsängar. ”Sovavdelningen” har byggts ut och solskydd och sovkläder har tillverkats. Att vara utomhus och sova utomhus har blivit förskolans profilering genom åren. Förskolans målsättning grundar sig på den första läroplanen för förskolan (1998). Utifrån läroplanen för förskolan beskriver Fyren sin verksamhet på följande sätt:

Vårt mål är att få en bra kontakt med föräldrarna. Föräldrar ska kunna ställa krav på en bra kvalitet. Föräldrar och personal ska kunna ha förtroende för varandra och föräldrarna ska ha insikt och inflytande i verksamheten. Fyren har ett väl fungerande föräldraråd. Tillsammans med föräldrarna vill vi utifrån varje barns individuella behov utveckla trygghet, självkänsla, upptäckarglädje och hänsyn till andra så att vi får positiva och kreativa människor.

Vi vill ge barnen tidig insikt i att vara aktsamma om natur och miljö. Vi går ofta ut i skogen för att få upplevelser. Vår natur är rik på former, färger och material. Allt detta bidrar till att barnen får en inbyggd känsla för naturen med sig ut i livet. För att ge barnen naturkänsla är det viktigt att man trivs och har roligt året om i vår natur. Vi arbetar för Grön flagg Våra barn sover utomhus i alla väder. Vi hoppas med detta få friskare barn. (<http://www.buf.kristianstad.se/fyren/omfyren.htm>)

I dagsläget är hela förskolan involverad och samtliga barn mellan 1-3 år sover ute. På förskolan har även ett utomhuskök installerats. De ekonomiska resurser som finns att tillgå är utifrån förskolans totala budget. Det finns inga extra pengar vikta för projektet.

Mål och delmål i Sova ute projektet

Målet för projekt *Hälsoprofilen* inom Fyren är att personalen skall arbeta för att stärka och utveckla det hälsofrämjande arbetet. Som delmål finns bland annat att *"vi skall vara mycket utomhus och vi skall sträva mot en avkopplande och avspänd miljö för barn och personal"*. Att barnen sover ute kan ses mer som en aktivitet än ett projekt i sig. Det finns inga dokumenterade mål eller delmål för aktiviteten sova ute. Genom intervjuer framkom det dock tydligt att det finns mål och delmål med aktiviteten sova ute som genomsyrar förskolan. Det *övergripande målet* var att främja barnens hälsa. Detta kan till viss del relateras till hälsoprofilens övergripande mål. De *delmål* som framkom vid intervjuerna var:

- Minska infektioner bland barnen
- Förbättra hygienförhållandena vid sömn
- Förbättra sömnen hos barnen
- Förbättra koncentrationen hos barnen
- Bättre avslappnad sovmiljö för barnen
- Mindre ljudkänsliga barn
- Öka tryggheten hos barnen

Personalens intresse av en utvärdering var att få vetenskapliga belägg för att sova ute aktiviteten har främjat barnens hälsa, det vill säga genom att infektioner har minskat och att sömnen har förbättrats. Det har inte skett någon formell utvärdering av aktiviteten. Personal, föräldrar och vårdcentral har upplevt positiva effekter av aktiviteten och att aktiviteten har varit bra för barnens hälsa.

2. Utvärderingsbedömning

2.1 Utvärderingsdesign och tillgängliga data

Nedanstående utvärderingsplan är ett resultat av den logiska modellen som utarbetats under bedömningens gång (bilaga 1). Syftet med den utvärdering som efterfrågats är att undersöka om ”sova ute aktiviteten” ger några eventuella hälsoeffekter hos barnen. De frågeställningar som ställts är:

- Minskar infektioner bland barn som sover utomhus?
- Förbättras barns sömn av att de sover utomhus?

En utvärdering skall förstås som en ständig pågående process i syfte att utveckla och föra ett projekt vidare, men även för att mäta, analysera, värdera en verksamhet/ett projekt för en slutredovisning eller under arbetets gång, i avsikt att kunna förbättra verksamheten (Rootman mfl., 2001). Utvärdering kan exempelvis leda till att projektplanerare och beslutsfattare får kunskap om hur de kan förbättra, återupprätta eller utveckla ett redan pågående program.

Både en process och en resultatutvärdering behövs för att ta reda på effekterna, som personalen är intresserade av. För att kunna bedöma om förväntade effekter har uppnåtts av projektets aktiviteter behöver processen dokumenteras och utvärderas så att den kan diskuteras i relation till eventuella effekter. *Processutvärderingen* har till syfte att beskriva innehåll och genomförande av de olika aktiviteter som sker i ett programarbete, men även att förbättra kapaciteten att utveckla projektet och se till att det lever upp till de mål som är satta (Rootman mfl., 2001). Att aktiviteten fungerar och fortlöper framgångsrikt utifrån gjorda intervjuer och observationer.

För att utvärdera eventuella hälsoeffekter hos barnen av förskolans sova-ute aktivitet behövs dessutom en effektutvärdering. Det krävs både ett föräldra- och personalengagemang när det gäller att rapportera, observera och dokumentera. *Personalens och föräldrarnas upplevelse* av eventuella synbara/märkbara hälsoeffekter är en typ av data som kan samlas in genom att personal och föräldrar *observerar* om barnen sover bättre och dokumentera detta.

En annan metod är att *intervjua* personal och föräldrar om deras upplevelser av barnens hälsotillstånd före och efter exponering. Utifrån den datainsamling som är gjord i denna utvärderingsbedömning har det framkommit att data i form av upplevelser och iakttagelser från personal och föräldrar redan finns dokumenterade från olika möten. Det finns också data från skriftliga frågeformulär som föräldrarna tidigare har fått fylla i. Resultaten från dessa visar att både personal och föräldrar upplever att barnens hälsa förbättras av att de sover utomhus.

2.2 Andra sätt att utvärdera projektet

Med tanke på intressenternas intresse av att *mäta* hälsoeffekter skulle en kvantitativ effektutvärdering kunna vara lämplig i syfte att utvärdera sova ute aktiviteten. Med effektutvärdering (outcome) avses att studera vilka effekter, utifrån uppsatta mätbara mål eller andra kriterier, ett programarbete uppnått. Desto klarare målformulering och desto mer mätbara mål och kvantifierbara data som finns tillgänglig desto mer lämpar sig en effektutvärdering (Rootman mfl., 2001). Effekterna kan mätas på såväl kort som lång sikt, för att se om målet har uppfyllts eller ej.

För att kunna uttala sig om aktiviteten ger de hälsoeffekter som man avsett krävs det att man både kan mäta förändringar i sömn och hälsa. För att mäta djupsömnen, som anses som den

hälsofrämjande, krävs ett mätinstrument. De som skall sköta mätning behöver eventuellt utbildas i hur mätinstrumentet fungerar. En ytterligare kostnad är införskaffande av mätinstrument som mäter sömnen. Mätning av sömnen skulle idealiskt ha utförts före projektets början på de barn som då vistades vid daghemmet.

För att det ska vara möjligt att uttala sig samt göra en jämförelse mellan hälsan före och efter aktiviteten krävs en datadokumentation över ohälsotal före och efter. Därför kan man inte uttala sig om några mätbara effekter av projektet genom före och efter mätningar.

Ett annat sätt att utvärdera projektet kan vara genom en kvasi-experimentell design. Där är grundtanken att försöka hitta objekt som är så lika som möjligt i alla andra avseenden än det som gäller den aktivitet vars effekter skall utvärderas. Genom att använda sig av test- och kontrollgrupper som liknar varandra ökar den interna validiteten, det vill säga det blir lättare att avgöra om det vi mäter är det vi avser att mäta (Patton, 1997). Om studiegruppen visar effekter som signifikant skiljer sig från kontrollgruppen, kan man därmed anta att det finns skillnader mellan grupperna. Kontrollgrupper, i detta fall, hade inneburit snarlika förskolor som Fyren, med barn som så långt som möjligt liknar barnen på Fyren, med undantag för att barnen sover inomhus. En sådan design kräver stora resurser, att någon ansvarar för att hitta kontrollgrupper, planera och dokumentera.

2.3 Svårigheter att ta hänsyn till i utvärderingen

När det gäller att utvärdera hälsoeffekter (dvs. minskade infektioner och förbättrad sömn) av att barnen sover utomhus finns det en del omgivande påverkansfaktorer som kan fungera som felkällor (confounders) i datainsamlingen.

- sjuka syskon som smittar
- barnens totala utomhusexponering
- allergier
- brist på diagnostisering av sjukfrånvaro orsakad av infektioner
- väderförutsättningar
- luftföroreningar
- sömnvanor hemma
- personal/föräldraengagemang dvs. placebo effekten.

Det finns en del svårigheter i samband med den tilltänkta utvärderingen. En del handlar om den omfattning utvärderingen skulle innebära i tid och kostnader. Kostnader i form av tid till att finna kontrollgrupp, göra mätningar och föra dokumentation, men även att införskaffa mätinstrument. I ett litet material krävs stora skillnader mellan grupperna för att de ska kunna vara statistiskt säkerställda. När det gäller den kvasi-experimentella designen finns svårigheter att hitta likartade kontrollgrupper med tanke på alla felkällor. Dessutom krävs mer än en kontrollgrupp för att kunna påvisa skillnader mellan grupperna.

2.4 Rekommendation

Resultatet utifrån utvärderingsbedömningen visar på att en effektutvärdering, som i detta fall krävs för att svara på intressenternas utvärderingsönskemål, blir både mer omfattande, tidskrävande och kostsam i förhållande till nyttan av den. Frågan är hur mycket medel som finns att tillgå för att göra en mer omfattande effektutvärdering, om den är den värd vad den skulle kosta. Det vill säga att den leder varken till någon förbättring av projektet eller hjälper dess nyckelpersoner. Robson (2000) menar att själva urvalsprocessen gällande mätinstrument, kompetens att nyttja och bedöma på rätt sätt, kräver mycket resurser, tid och engagemang. Trots att detta införskaffas finns det fortfarande en massa confounders att ta ställning till, vilket gör urvalet av likartade kontrollgrupper svårt. I det här fallet finns data som baseras på föräldrars och personalens upplevelser av barnens hälsa som pekar på att bättre hälsoeffekter av att sova ute. Datan är en typ av svar på de ställda utvärderingsfrågorna.

3. Slutord

En utvärdering består av flera olika steg. Vid planeringen av nya projekt/aktiviteter är det av betydelse att alla som är involverade känner sig delaktiga i projektets planering och utvärdering. Det som skulle kunna utvecklas vidare är att dokumentera delmål och kontinuerligt samla in data för uppföljning och utvärdering, genom att använda sig av korta intervjuer, eventuell observation och enkät. Ett sätt att öka medvetenheten ytterligare är att gemensamt tydliggöra projektets syfte, mål och aktiviteter samt dokumentera dessa. Andra framtida och pågående projekt inom förskolan kan använda sig av erfarenheterna som har gjorts i det här projektet.

Förskolan Fyren med sin ”sova ute aktivitet” lever upp till den läroplan och de styrdokument som gäller för förskolans läroplan, Åhus hälsoprojekt samt förskolans målsättning och hälsoprofil. Arbetet ligger även i linje med de delmål som personal och föräldrar anser aktiviteten strävar mot. Under den tid som projektet pågått har det gjorts utvärderingar implicit genom att personalen och föräldrars upplevelser har använts, dokumenterats och medverkat till aktivitetens utveckling. Projektet har i stort levt upp till de delmål som är uppsatta.

Sammanfattningsvis anser vi att projektet sova ute kan betraktas som ett gott exempel på en hälsofrämjande aktivitet som bedrivs inom Hälsoprojekt Åhus. Det har enligt personal och föräldrar uppnått de mål som finns uppsatta även om de inte finns dokumenterade.

4. Referenser

Juvenile Justice Evaluation Center. (2003). *Evaluability Assessment: Examining the readiness of Program for Evaluation*.

Olsson, K. (2004). *Områdesplan. Skolområde 6 Åhus. Verksamhetsår 2004*. Kristianstad: Barn- och utbildningsförvaltningen.

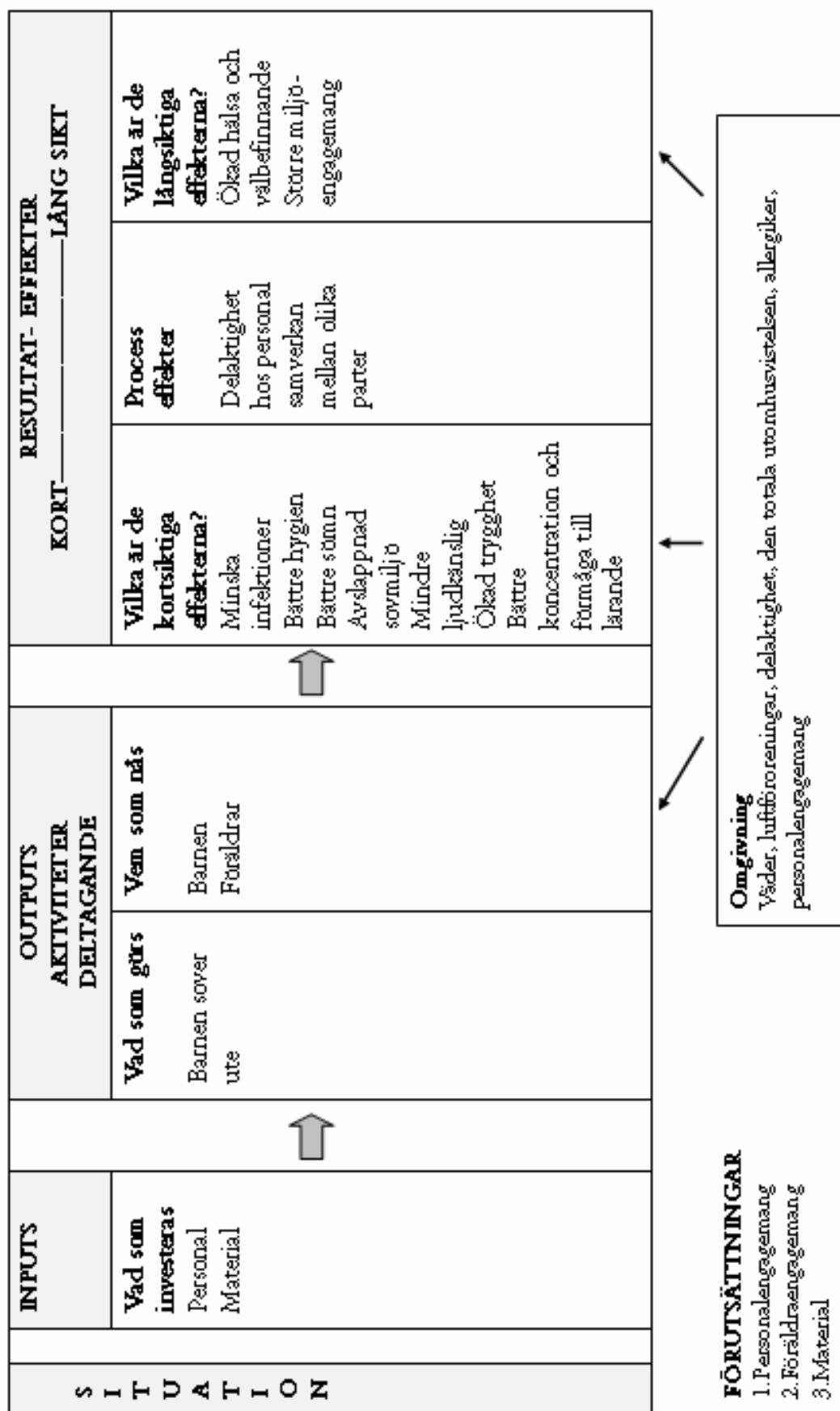
Patton, MQ: (1982). *Practical evaluation*. London: Sage Publications.

Patton, MQ. (1997). *Utilisation- Focused Evaluation. The new Century Text*. 3rd Ed. London: Sage Publications.

Rootman, I. et al (red). (2001) *Evaluation in Health Promotion Principle and Practice*. Copenhagen: WHO Regional Publications European Series no.92.

Bilaga 1

Logisk modell för aktiviteten sov ute

Bilaga 2

Intervjuguide

1. Vad är projektets bakgrund?
 - drivkraften bakom
 - vad var problemet
 - hur startade det?
 - Hur länge har det pågått?
 - Del av ett större projekt/organisation
 - Har det blivit utvärderat? Dokumentation, vem gjorde utvärderingen/utformning

2. Hur ser projektplanen ut?
 - mål och delmål
 - aktiviteter
 - resurser
 - deltagare. Målgrupp personal.
 - max kapacitet
 - varaktighet
 - implementering
 - vilka problem har uppstått

3. Hur fungerar projektet
 - Hur tillfredställs målgruppens behov
 - Möten
 - Vilka tjänster finns att tillgå
 - Hur är personalen utbildad/tränad i att genomföra projektet
 - Aktiviteter/genomförande plan
 - Vilka intressen har aktörerna

4. Hur är datainsamling gjord?
 - Kvantitativ/kvalitativ
 - Arkiverad
 - Vem samlar in data
 - Hur presenteras data
 - Är projektet kapabelt att samla in mer?

5. Övrigt
 - Stämmer uppfattningen kring delmål mellan projektledare och personal
 - Logisk modell
 - Utvärderingsfrågor